

HELDENHULDE

NICO VAN CAMPENHOUT

Frank Seberechts (red.), *Onsterfelijk in uw steen. Soldatengraven, Heldenhule en de Grote Oorlog*
Antwerpen, ADVN en Uitgeverij Vrijdag, 2016, 240 pp., ill., ISBN 9789460014895

Dat een Vlaams-nationalist vandaag als minister van Defensie de politieke verantwoordelijkheid draagt over het Belgische leger is – hoe men daar ook over denkt vanuit pacifistische, separatistische of andersoortige overwegingen – een onomstotelijk bewijs van de

Vlaamse emancipatie in het algemeen en de Vlaamse machtsvorming binnen België in het bijzonder.

Een eeuw geleden, midden de Eerste Wereldoorlog, lagen de (politiek-maatschappelijke) verhoudingen heel anders. Zo bepaalde een regeringsbesluit van 31 augustus 1915 dat Belgische soldatengraven er voortaan eenvormig dienden uit te zien, inclusief een christelijk kruis en een exclusief Franstalig opschrift. *“Veel Vlaamsgezinden in de vuurlijn beschouwden het uitsluitend in het Frans markeren van de oorlogsgraven als een onaantvaardbare kaakslag.”* Dat stelt Jan Huijbrechts, cultuurwetenschapper, (militair-)historisch publicist en fractieleider van Vlaams Belang in de Antwerpse provincieraad, terecht vast in zijn stevig gedocumenteerde en bijzonder informatieve historische synthese *Geschonden en Verguisd. De heldenzerkjes 1914-1918*, die de hoofdmoot vormt van de vorig jaar gepubliceerde bundel *Onsterfelijk in uw steen. Soldatengraven, Heldenhulde en de Grote Oorlog*. Legeraalmoezenier Flor Fierens (1885-1948) formuleerde het in 1917 lapidair als volgt: *“Moest ik met een Frans uithangbord bij Sint-Pieter aankomen, dan vloog ik zeker als verrader van mijn volk aan de deur”*.

In kringen van Vlaamsgezinde, voornamelijk katholieke intellectuelen aan het IJzerfront, waar toen de Frontbeweging aan het gisten was, werd als reactie op de eenzijdige en exclusieve dominantie van het Frans in augustus-september 1916 de organisatie Heldenhulde opgericht. Die stelde zich – naar een idee van de Vlaamsgezinde aalmoezenier Paul Vandermeulen (1893-1975) – tot doel om de graven van Vlaamse gesneuvelden van wie de familie dat wenste, een specifieke vormgeving met een tekst in het Nederlands te bezorgen. De stuwende kracht achter dit initiatief was de energieke, ondernemende en gedreven Jozef Verduyn (1884-1936), die vanaf 1919 ook van het Verbond der Vlaamsche Oudstrijders (VOS) een resul-

taatgerichte en efficiënte strijd-, belangen- en dienstverlenende vereniging maakte. In overleg met enkele medestanders uit de ontlukende Frontbeweging slaagde deze als militair gemobiliseerde geneesheer erin om de in flamingantische kringen gezaghebbende priester Cyriel Verschaeve (1874-1949), onderpastoor in het dorpje Alveringem achter het IJzerfront, Heldenhulde te doen patroneren en het voorzitterschap van het uitvoerend comité ervan op zich te nemen. In april 1917 was voldoende geld bij elkaar gebracht en werden de eerste heldenhuldezerken geplaatst.

Ondanks obstructie, repressie en sabotage door, op instigatie of met medeweten van de Belgische Sûreté Militaire, of tenminste gedoogd en getolereerd door deze overheidsinstantie, groeide Heldenhulde – meer nog dan de eveneens door het politieke en militaire gezag tegengewerkte en bestreden Frontbeweging – al snel uit tot een succesverhaal. De karakteristieke heldenhuldezerkjes – met het Keltisch kruis, de blauwvoet en de tekst AVV-VVK – die waren gemodelleerd naar het ontwerp van beeldend kunstenaar Joe English (1882-1918) voor het grafmonument van de aan de IJzer gesneuvelde Leuvense student Firmin Deprez (1890-1916), werden al snel prominente symbolen van de Vlaamse herdenkings- en herinneringscultuur in het algemeen en van de Vlaams-nationale in het bijzonder. Nog meer was dat het geval nadat zich uit de bedevaart naar het graf van Joe English in Steenkerke in 1920 de jaarlijkse IJzerbedevaarten ontwikkelden, die in een mum van tijd letterlijk en figuurlijk de gestalte aannamen van ‘hoogmissen’ van de Vlaamse beweging. Van de weeromstuit groeiden eerst de heldenhuldezerkjes en later de IJzerbedevaarten tegelijk uit tot (zicht- en tastbare) iconen van controversie, aangezien zij voor de Franstaligen zowat alles belichaamden dat door hen als bedrei-

gend werd beschouwd en afgewezen. Dat leidde al tijdens maar vooral na de Eerste Wereldoorlog tot tal van schendingen en vernielingen van soldatengraven met heldenhuldezerkjes. “Voor zover we hebben kunnen nagaan, zijn er vandaag 137 heldenhuldezerken van tijdens de Eerste Wereldoorlog gesneuvelde of overleden militairen bewaard gebleven: 52 staan nog op zes militaire begraafplaatsen, de rest staat verspreid op diverse gemeentelijke begraafplaatsen en kerkhoven en natuurlijk ook op de site van de IJzertoren in Kaaskerke”, zo luidt de voorlopige, inventariserende conclusie van Huijbrechts. In het besluit van *Onsterfelijk in uw steen* voegde historicus Frank Seberechts, als wetenschappelijk onderzoeker en eindredacteur van deze publicatie, daaraan het volgende toe: “Een gegevensbank, via internet raadpleegbaar, telt op dit ogenblik ruim 700 grafzerken die ooit hebben bestaan. Ze zal geregeld worden bijgewerkt, naarmate er meer gegevens opduiken”.

De empathische betrokkenheid van Huijbrechts en zijn kritische distantie vullen elkaar over het algemeen goed aan. Af en toe neemt zijn flamingantische affiniteit echter de overhand. Onder meer als hij het antimilitarisme en het pacifisme van de IJzerbedevaarten sterk overdrijft. Ward Hermans (1897-1992), van wie het gedicht *Aan de doden* integraal wordt afgedrukt, zonder verdere commentaar omschrijven als “de Turnhoutse oorlogsvrijwilliger” voelt aan als verdoezelen van het latere antisemitische en antidemocratische discours van deze ‘hout-hakker van de Orne’. De auteur markeert bovendien nogal nadrukkelijk een vrijwel onverbiddelijke scheidingslijn tussen Belgisch- en Vlaamsgezinden (uit de Vlaamse beweging), wat wijst op een impliciete vooronderstelling dat België en Vlaanderen – elk op hun manier geconstrueerde entiteiten – principieel incompatibel zouden zijn. Een en ander doet echter weinig af aan de wetenschappelijke én maatschappelijke verdienste van de

centrale tekst van *Onsterfelijk in uw steen*, een boektitel die werd ontleend aan de slotzin van een gedicht uit 1922 van de Antwerpse flamingantische literator Victor Brunclair (1899-1944).

Van de andere bijdragen in deze publicatie verdient het ook als reizende tentoonstelling beschikbare *Zielen: een fotoreportage* van Sam Vanoverschelde, achterkleinzoon van Joe English, een bijzondere vermelding. Deze verzamelbundel is overigens slechts één element van het project over ‘Heldenhulde’ en de heldenhuldezerken als bijzonder funerair erfgoed, dat het ADVN in samenwerking met Vos-Vlaamse vredesbeweging vzw en het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid realiseerde en zal continueren. Geschiedschrijving, erfgoedwerking en monumentenzorg, in essentie complementaire loten van dezelfde stam, gaan bij dit initiatief – zoals het hoort – hand in hand.

Dat *Soldatengraven, Heldenhulde en de Grote Oorlog* (financieel) werd gefaciliteerd door de Vlaamse regering, met aan het hoofd een Vlaams-nationalist, brengt ons tot slot terug bij de vaststelling die in de eerste alinea van deze bijdrage werd geformuleerd...